

Türkiyə sənayesində parlayan Azərbaycan ulduzları

İlqar Rüstəmov

Azərbaycan beynəlxalq müstəvidə dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək yolunda strateji xətti uğurla davam etdirdiyi kimi, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanı dərinləşdirmək yönündə də çox uğurlu addımlar atır. Öz taleyinin sahibi olmaqla yanaşı, həm də öz sərvətlərinin sahibinə çevrilən ölkə karbohidrogen ehtiyatlarından maksimum səmərəli istifadə etmək üçün bir-birinin ardınca genişmiqyaslı strateji layihələri reallaşdırmaqla dünyada etibarlı tərəfdaş imicini daha da gücləndirməkdədir. “Əsrin müqaviləsi” ilə başlayan bu layihələr, daha sonra Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft boru kəməri, Bakı –Tbilisi – Qars dəmir yolu, Cənub Qaz Dəhlizi və onun əsas seqmentlərindən olan TANAP-la davam etmiş və nəhayət, haqqında söhbət açacağımız qardaş Türkiyədə “Petkim” neft–kimya kompleksi və Star neft emalı zavoduna investisiya yatırmaqla yeni mərhələyə yüksəlmişdir.

Etiraf etmək lazımdır ki, ölkəmizin milyardlarla dollar sərmayə qoyduğu son iki layihə ilk günlərdən cəmiyyətin müəyyən hissəsi tərəfindən heç də birmənalı qarşılanmamışdı. Elə mən özüm də SOCAR-ın dəvəti ilə Türkiyəyə səfərə yollanana qədər bu layihələrə bir vətəndaş olaraq birmənalı yanaşmır və cəmiyyətdə doluşan “Niyə yeni neftayırma zavodu öz ölkəmizdə tikilməsin? Niyə neft-kimya kompleksi özümüzdə genişləndirilməsin?” sual-qınağına müəyyən qədər haqq qazandırardım. Hətta səfər yoldaşım–Neft Araşdırmaları Mərkəzinin rəhbəri, neft-qaz məsələləri üzrə ekspert İlham Şabanla bu haqda müzakirə açarkən, həmkarım bildirdi ki, cəmiyyətin verdiyi sual düzdür: “Çünki bu sualın cavabı birbaşa cəmiyyətin həyat və məişətinə təsirlə bağlıdır”. Məsələnin qınaq yaratmasına səbəb isə bir tərəfdən, iqtisadi faydalılıq baxımından Azərbaycan üçün son dərəcə səmərəli olan bu investisiya layihələri barədə cəmiyyətə lazımı səviyyədə açıqlamaların verilməməsi, digər tərəfdən isə bundan istifadə edən müxalifət nümayəndələrinin məsələyə öz maraq dairələri çərçivəsində don geyindirmələridir.

Əslində, məhz bu boşluğu səhih informasiya ilə doldurmaq məramı ilə təşkil edilmiş Türkiyəyə səfərimizin ikinci hissəsində media nümayəndələri məhz “Petkim” neft - kimya kompleksi və Star neft emalı zavodu ilə tanış olmaq üçün İzmirə yollanmışdı.

Neft emalı sənayesi dünyanın diqqətində

Etiraf edək ki, müasir dünyada neft emalı məhsullarının spektri o qədər genişdir ki, hazırda bu məhsullar olmadan bəşəriyyətin mövcudluğunu təsəvvür etmək belə çox çətindir. Bu gün neft emalından alınan məhsullar kimya sənayesində, metallurgiyada, tibbdə, kənd təsərrüfatında çox geniş istifadə edilir. Neft emalı məhsullarının miqyasını təsəvvür etmək üçün bircə fakta diqqət yetirmək kifayətdir ki, hazırda dünyada hasil olunan neftin 10 faizə qədəri kimya sənayesində istifadə edilir.

Ümumiyyətlə, neft emalı sənayesi kifayət qədər gəlirli olduğu üçün ona maraq da həmişə böyük olmuşdur. Doğrudur, neft məhsullarının satışı xam neftin satışı ilə müqayisədə bir neçə dəfə azdır. Buna baxmayaraq, Hollandiya, İtaliya və başqa inkişaf etmiş ölkələr neft məhsullarının nəhəng ixracatçıları sayılsalar da, bununla belə, dünya neft emalı sənayesinin liderləri sırasında “Ekspon Mobil”, “Royal Datç Şell”, “Britiş Petroleum” və s. kimi nəhəng şirkətlərin adları sıralanır.

Bu gün artıq Şanxay, Missisipi çayının deltası, Hyuston, Rotterdam, Sinqapur əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqeləri sayəsində nəhəng neft emalı mərkəzlərinə çevrilmişlər. Sinqapurun bu gün neft emalı gücü 60 milyon tona çatmışdır. Ən nəhəng neft emalı müəssisəsi isə 60 milyon ton emal gücü olan ABŞ-ın Vircin adalarındakı zavoddur.

Son illərdə neft hasil edən ölkələrdə emal sənayesinin inkişafı geniş miqyas almağa başlamışdır. Hazırda Səudiyyə Ərəbistanında, Küveytdə, BƏƏ-də, Venesuelada və başqa neft ölkələrində neft emalı sənayesi sürətlə inkişaf edir. İkinci bir tərəfdən, 1980-ci illərin ortalarından neft emalı sənayesində yeni tendensiya özünü göstərməyə başladı – OPEK üzvü olan ölkələri inkişaf etmiş ölkələrin emal sənayesinə cəlb etməyə başladılar. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanının ABŞ-da emal gücü 30 milyon ton olan NEZ-i və 12 min YDM-i var. Bu qısa icmaldan aydın görünür ki, neft emalı sənayesi getdikcə daha çox -maraq doğurmağa başlayır.

SOCAR-ın Türkiyə debütü – “Petkim”

“Əsrin müqaviləsi”ndən sonra dünyanın əsas neft hasilatçıları arasında yer almağa başlayan Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) öz maliyyə imkanlarını gücləndirdikcə, Azərbaycandan kənar da neft emalı sənayesi sahələrinə diqqət göstərməyə başladı. Bu strateji xətt Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xammal kimi ixrac edilən neft gəlirlərindən səmərəli istifadə etmək, yeni istehsalat sahələri yaratmaq və ölkəyə gəlir gətirəcək sahələrə investisiya yatırmaq kimi strateji planları çərçivəsində atılan addımlardan biri idi. Neft emalı məhsullarına olan daxili tələbat, əlverişli iqtisadi coğrafi mövqe, etibarlı ölkə və bir çox digər parametrlər əsas götürülərək 2006-cı ildə SOCAR Türkiyədə neft emalını, neft –kimya sənayesini genişləndirmək, təbii qaz satışını həyata keçirmək məqsədilə bu ölkənin yerli “Turkas” şirkəti ilə birgə müəssisə yaratdı. 2008-ci ildə SOCAR Türkiyə hökumətinin beynəlxalq tenderə çıxartdığı dövlətə məxsus İzmir vilayətindəki “Petkim Petrokimya” şirkətinin nəzarət paketinin 51 faizini 2 milyard 40 milyon dollara satın alaraq Türkiyə bazarına daxil oldu.

Etiraf etmək lazımdır ki, bu düşündüyümüz qədər də sadə olmadı. Ekspert İlham Şaban məsələnin tarixçəsini açıqlayaraq deyir: “Tenderin qalibi sahibi milliyətçə erməni milyarder olan Rusiyanın “Troyka dialoq” investisiya şirkəti oldu. Ancaq Türkiyənin müvafiq tənzimləyici orqanları tenderin nəticələrini təsdiq etmədilər. Çünki hökumət istəyirdi ki, “Petkim”ə investisiyalar yatırılınsın, onun idarə edilməsi mükəmməlləşdirilsin və ölkənin kimya məhsullarına olan ehtiyacının idxaldan asılılığı azaldılsın. Rusiya şirkətinin məqsədi isə belə perspektivli şirkətləri alıb, bir az qaydaya salıb, yaxşı “PR” edərək, sonra daha yüksək qiymətə satmaqla az müddətdə gəlir əldə etmək idi. Bu səbəbdən də Türkiyə hökuməti 2 milyard 40 milyon ABŞ dolları təklifi ilə SOCAR-ı tenderin qalibi elan etdi. Bu, imkan verdi ki, SOCAR yarandığı 1992-ci ildən qonşu Gürcüstandan sonra ilk dəfə öz fəaliyyətində Azərbaycanın hüdudlarından kənar da geniş miqyasda istehsalla məşğul olsun”.

SOCAR-ın ölkədən xaricdə belə bir debüt etməsinin bir əsas səbəbi də Türkiyənin neft-kimya sektorunun çox böyük imkanlara malik olması və bu sektorun hər il 6-7 faiz böyüməsi idi. Petrokimya holdinqinin baş direktoru Anar Məmmədov Azərbaycandan gəlmiş media nümayəndələri üçün keçirdiyi mətbuat konfransında ölkəmizin idarəçiliyində olan kompleksin miqyası haqqında məlumat verərək bildirdi ki, 15 zavod və 6 yardımçı təsərrüfatdan, istehsal gücü ildə 3,6 milyon tondan ibarət olan “Petkim”in ərazisi 20 kvadratkilometrdir. Kompleks Star zavodu ilə birlikdə bütün Əliəğa yarımadasını əhatə edir. Hazırda 2 min 500 nəfərin çalışdığı “Petkim” Türkiyənin neft-kimya məhsulları istehsal edən yeganə inteqrasiya olunmuş müəssisəsidir və indinin özündə qardaş ölkənin neft-kimya məhsullarına olan ehtiyacının yalnız 20 faizini təmin edə bilər. Genişlənmə potensialı çox yüksək proqnozlaşdırılan bu sektorda tələbatın ödənilməsi məqsədilə böyük sərmayələr qoyulur. 2008-ci ildən bəri SOCAR hər il “Petkim”ə təxminən 100 milyon dollar həcmində sərmayə yatırmışdır ki, bununla da əlavə investisiyaların ümumi həcmi 1 milyard dollara çatmışdır.

Təbii ki, buradan belə bir sual yarana bilər: Bəs bu qədər vəsait hara yönəldilib? Əvvəla, -2010-cu ildə “Petlim” Limanıçılıq A.Ş. quruldu və səhmlərinin 70 faizi “Petkim”ə məxsus olan “Petlim” Konteyner Limanının idarəçiliyi -SOCAR Türkiyəyə keçdikdən sonra obyekt 2019-cu ilin martından etibarən “SOCAR Terminal” kimi fəaliyyət göstərməyə başladı. İldə 1,5 milyon TEU potensialı ilə Egey bölgəsinin ən böyük konteyner terminalı olan “SOCAR Terminal” 400 milyon dollar investisiya ilə gerçəkləşdi. Böyük miqyaslı Təşviq Sənədi çərçivəsində dəstəklənən “SOCAR Terminal” hazırda SOCAR-ın inteqrasiya planlarının logistik əsasını təşkil edir.

Kompleks müasir elmi nailiyyətlərlə fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə 2015-ci ildə Petkim Elmi-Tədqiqat Mərkəzi quruldu. Bununla paralel olaraq, Türkiyənin bərpaolunan enerji potensialının mümkün qədər səmərəli istifadə olunması məqsədilə 2017-ci ildə 51 meqavat gücə malik “Petkim” Külək Enerjisi Stansiyası (KES) qurulub işə salındı. Türkiyədə karbon emissiyasının azaldılmasına töhfə verməyə başlayan “Petkim KES” “Petkim”in kogenerasiya obyektinin elektrik istehsalı potensialını 23 faiz artırdı. Tikintisinə 55 milyon avroya yaxın vəsait sərf olunan “Petkim KES”-də 17 külək turbin generatoru ildə təxminən 200 -gigavat/saat elektrik istehsal olunur.

“Petkim”in ilk gəlirləri

Holdinqin baş direktoru bildirdi ki, “Petkim”də istehsal olunan 60 növ müxtəlif məhsul, kiçik və orta müəssisələr də daxil olmaqla,

6 min istehsalçı tərəfindən istifadə olunur. Məhsullarına yüksək tələbat olan bu şirkət 2018-ci ili 872 milyon türk lirəsi (TL) həcmində mənfəətlə başa vurmuşdur. 2019-cu ilin ilk 6 ayında isə “Petkim” fəaliyyət göstərdiyi bütün dövrlərin ən yüksək məhsuldarlığını nümayiş etdirmiş və 5,9 milyard TL həcmində gəlir, 439 milyon TL həcmində xalis mənfəət əldə etməklə, istehsal rekorduna imza atmışdır. Ötən 6 ayda “Petkim”in amortizasiya və vergidən əvvəlki mənfəəti (EBITDA) 2018-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 26 faiz artaraq 890 milyon TL-yə çatmışdır.

Kompleksin gəlirlə işləməsinin əsas səbəblərindən biri buradakı müəssisələrin istehsal texnologiyasının yenilənməsi və müasir standartlar səviyyəsində qurulmasıdır. Məhz bu baxımdan 2018-ci il rəqəmsallaşma və infrastruktur işləri baxımından “Petkim” üçün həlledici il olub. Sənaye 4.0 parametrləri ilə istehsalda qabaqcıl analitik texnologiyaların və süni intellektin tətbiqinə başlanılıb. Bu istiqamətdə görülən işlər 2019-cu ildə öz bəhrəsini verib. “Petkim”in rəqəmsallaşma işləri ilə məşğul olan komandası bu vaxtadək 40-dan çox layihə həyata keçirib. Bu layihələr kompüter təhsili, süni intellekt, görüntü tanıma, proseslərin robot avtomatlaşdırılması kimi texnologiyaların tətbiqi vasitəsilə reallaşdırılıb. Yeniliklərdən biri də Etilen fabrikində tətbiq olunan Etilen Soba Optimallaşdırma Modelidir (EFOM). Əvvələr həftədə bir dəfə 8 soba işlətmə ssenarisi həyata keçirilirdisə, bu layihə nəticəsində hər 15 dəqiqədən bir 54 milyard ssenarinin istehsalı mümkün olmuşdur ki, bunların da arasından “Petkim” üçün ən uyğun və ən məhsuldar ssenari seçilərək həyata keçirilir. Yeni layihələr maliyyə baxımından da səmərəlidir. “Petkim” bütün şirkətdə tətbiq olunması nəzərdə tutulan layihə ilə Türkiyə və Azərbaycanın ən rəqəmsal şirkəti olması istiqamətində addım-addım irəliləməkdədir.

Mətbuat konfransında “Petkim”in ixracat sahəsində də rekord nəticə əldə etməsi son ildə qazandığı nailiyyətlərdən biri kimi xüsusi qeyd olundu. A.Məmmədov bildirdi ki, yeni bazarlara çıxış istiqamətində strategiya hazırlayan “Petkim” ötən il 78 ölkəyə məhsul sataraq bu sahədə də bütün dövrlərin rekordunu vurub. Bu uğur şirkətə Egey İxaracatçılar Birliyi tərəfindən verilən “İlin ən çox ixracat həyata keçirən şirkəti” və “Kimya sektorunda ən çox ixracat həyata keçirən şirkət” mükafatlarını qazandıraraq. Hindistan və İspaniya kimi mühüm neft-kimya bazarlarının hədəfə alınması da bu uğura xüsusi təsir göstərib. Bu ölkələrdə müştəri nümayəndəliyi yaradılıb və Hindistanda 43, İspaniyada isə 22 yeni müştəri qazanılıb.

“Petkim” Türkiyədə istehlak edilməyən və ya məhdud istehlak edildiyi üçün daxili bazara təqdim olunmayan benzol, C5 və paraksilen kimi məhsulların hamısını və ya böyük bir hissəsini birbaşa ixrac edir. İstehsal potensialı və bazar payının yüksək olduğu aşağı sıxlıqlı polietilen və ftal anhidridi kimi məhsulların da müntəzəm ixracı həyata keçirilir.

“Petkim”in yeni hədəfləri

Baş direktor A.Məmmədov qeyd etdi ki, “Petkim” neft-kimya kompleksi olaraq iki təməl xammalından istifadə edir – nafta və LPG. LPG qazı da butan, propan qazlarıdır. Bunlar, əsasən, xam neftdən alınan məhsullardır. Bu təməl xammaldan da bizim məhsullar– etilen, polimerlər, aromatiklər istehsal olunur. Bunların özü də xammal kimi müxtəlif sənaye istehsalı sahələrinə ixrac edilir.

“Petkim”in üç təməl istehsal zənciri var – aromatiklər, etilen və xlor zənciri. Bunlardan bizim kompleks üçün ən vacib olan etilen zənciridir. Kompleksin etilen zavodu 1985-ci ildə qurulub, amma deyərək ki, Avropada qurulmuş zavodlarla eyni yaşdadır. 600 min ton bizim istehsal gücümüzdür.

Bizim komandamız Petkimə 2016-cı ildə gəldi. 2017-ci ildən biz burada optimallaşdırma proqramına başladığımız və adını da “Petkim benim” qoyduq. Bu deyim iki mənası var - “Petkim” mənim” və “Petkim” mənimdir”. Biz işçilərimizdə məhz bu sahiblik hissini yaratmağa çalışdıq. Qeyd edim ki, çox uğurlu bir proqram oldu. Ümumiyyətlə, bu proqram çox vacib məsələni ehtiva edir. Biz düşündük ki, bizim kompleksdə 2500 insan çalışır. Onların 2 mini zavodda çalışan fəhlələrdir. Biz onların qollarından və gücündən istifadə edirik. Amma, bununla yanaşı, “Petkim”də 2 min beyin var. Biz elə bir platforma yaratdıq ki, onların hər biri öz təklifini bizə çatdırarsın. Nəticə inanılmaz oldu. Az vaxtda işçilərimizdən 4 min təklif aldıq. O təkliflərdən daha optimal bilinən 470 təklifi araşdırdıq. Onlardan 247-si artıq reallaşmışdır. Bu günə qədər, yəni 2017-ci ildən 2019-cu ilə qədər bu proqram bizə 120 milyon dollar dəyər yaratmışdır. Bu layihələrin 90 faizi istehsal prosesində təkrar olunandır. Önəmli olan odur ki, biz 5 milyon dollar xərcləyib, 120 milyon dollar qazandıq. Bu layihələrin əksəriyyəti heç bir sərmayə qoyulmadan həyata keçirilir. Düşünürəm ki, biz Türkiyədə ilk belə bir nümunə yaratmışıq və gələcəkdə bunu daha geniş tətbiq etməyə çalışacağıq.

A.Məmmədov bildirdi ki, bu layihələri həyata keçirməkdə məqsəd “Petkim”i və Əliağa yarımadasını Türkiyənin və Azərbaycanın ən digital şirkətinə çevirməkdir.

Jurnalistlərin suallarına açıqlamasında baş direktor “Merkuri” layihəsi barədə də açıqlama verərək bildirdi ki, bu, sadəcə “Petkim”in deyil, SOCAR Türkiyənin layihəsidir. SOCAR Türkiyə onu “British Petroleum”– la birgə həyata keçirəcək. Bu, çox böyük bir layihədir və təbii, “Petkim”in də bu layihədə öz payı olacaq. Çünki onun əsas xammal tədarükçüsü “Petkim” və Star zavodu olacaq. Amma konkret bir rəqəm demək hələ tezdir.

“Petkim”ə qoyulan sərmayə sadəcə bir “Petkim” üçün deyil, -deyə A.Məmmədov sözünə davam etdi. Azərbaycan dövlətinin Türkiyədəki bu neft-kimya kompleksinə sərmayə qoyuluşu qərarı bir strateji məqsəd naminə qəbul edilmişdir. Bu gün həmin strategiyanın nəticələrini biz Əliağa yarımadasında görürük. “Petkim” olmasa Star da, “Petkim” də, “aromatik fabrika” da olmayacaqdı. Olsaydı da, onların maliyyə dəyəri indikindən 30 faiz baha olacaqdı. “Petkim”in rəqabət apardığı şirkətlər qarşısında çox böyük

üstünlüyü var. Bu gün SOCAR-ın layihələrinin hamısı “Petkim”in sahib olduğu yarımada həyata keçirilir. “Petkim” in əraziləri, infrastrukturu – boru xəttləri, limanı var. Bunlar bizim daha geniş fəaliyyət göstərməyimizə imkan verir. Bütün bunlara rəğmən Azərbaycanın “Petkim” neft-kimya kompleksinə investisiya yatırımını mən çox uğurlu və ölkəmizə böyük maliyyə faydaları gətirəcək layihə kimi dəyərləndirirəm.

Azərbaycanın qardaş Türkiyənin sənayesinə yatırdığı investisiyalar sayəsində az bir vaxtda qazandığı uğurlar onu daha böyük inamla yeni layihələri həyata keçirməyə ruhlandırmışdır. Bu layihələrdən biri ötən il açılışı olan və bu gün uğurla fəaliyyət göstərən Star neft emalı zavodudur ki, onun sənaye dövryyəsinə qoşulması ilə Türkiyə və Azərbaycan iqtisadiyyatına verdiyi və bundan sonra verəcəyi töhfələr haqqında növbəti məqaləmizdə bəhs edəcəyik.

(ardı var)